

Analiza diagnozy czynników chroniących i czynników ryzyka

Wstęp

We współczesnym świecie zagrożenie dzieci i młodzieży środkami psychoaktywnymi jest coraz bardziej powszechne i realne. Problem narkomanii staje się na tyle poważny i niepokojący, że należy przyjąć, iż każde dziecko może mieć kontakt ze środkami odurzającymi. Ta skala zjawiska rodzi wyzwanie wobec wszystkich osób i instytucji zaangażowanych w proces edukacyjno– wychowawczy młodych ludzi. Wspólnym celem staje się zadanie powstrzymania ich przed sięgnięciem po narkotyki, dopalacze czy inne środki zagrażające ich zdrowiu. W związku z obowiązkiem prowadzenia diagnozy potrzeb rozwojowych uczniów wynikającym z art. 26 ustawy z dnia 4 grudnia 2016 r. Prawo Oświatowe (Dz.U z 2019, poz. 1148) oraz z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2015 r. w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii oraz ze zmianami wprowadzanymi przez Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 stycznia 2018 r. zmieniające wcześniejsze rozporządzenie, przeprowadziliśmy w naszej placówce ewaluację, której wyniki stały się podstawą dla niniejszego opracowania – diagnozy czynników ryzyka oraz czynników chroniących. Dokument ten posłuży do przygotowania propozycji działań edukacyjnych, informacyjnych, wychowawczych oraz profilaktycznych w ramach Szkolnego Programu Wychowawczo- Profilaktycznego

Prace nad powstawaniem niniejszego dokumentu przebiegały wg następującego planu:

1. Analiza środowiska szkolnego na podstawie przeprowadzonych ankiet (wśród dzieci, rodziców, nauczycieli), analizy dokumentacji szkolnej, wniosków z nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez Dyrektora Szkoły, wniosków i analiz z pracy zespołów przedmiotowych i wychowawczych, wywiadu z Dyrektorem Szkoły, szkolnymi specjalistami, rozmów z nauczycielami, uczniami i rodzicami.
2. Wyodrębnienie czynników ryzyka oraz czynników chroniących.
3. Opracowanie zaleceń do działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej oraz profilaktycznej, które mogą zostać wykorzystane przy uzupełnianiu Szkolnego Programu Wychowawczo- Profilaktycznego

ANALIZA ŚRODOWISKA SZKOLNEGO

Informacje zebrane przy pomocy określonych wcześniej narzędzi diagnostycznych pozwoliły sformułować następujące wnioski dotyczące naszego środowiska szkolnego:

- Ankietowani rodzice nie dostrzegają w otoczeniu swych dzieci sytuacji zagrażających ich zdrowiu związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych, a także alkoholu i papierosów.
- Prawie wszyscy rodzice (86%) deklarują, że rozmawiają ze swymi dziećmi na temat szkodliwości zażywania w/w substancji. Uczniowie przyznają, że wiedzę na ten temat czerpią głównie z Internetu (45%), środowiska pozaszkolnego (25%), jako kolejne źródło wskazują na Szkołę, potem rodziców.
- Duża grupa uczniów uważa, że posiada odpowiednią wiedzę dotyczącą uzależnienia od narkotyków i skutków ich zażywania. 30% ankietowanych rodziców oczekuje zintensyfikowania działań dotyczących profilaktyki uzależnień.
- Zdecydowana większość uczniów (106 na 114 badanych) stwierdziła, że nigdy nie zażywała narkotyków, dopalaczy czy innych środków psychoaktywnych, papierosów i alkoholu.
- Szkoła nie jest postrzegana przez rodziców, nauczycieli i uczniów jako miejsce, gdzie można mieć łatwy dostęp do narkotyków czy innych szkodliwych substancji.
- Ankietowani uczniowie nie zgłaszają występowania w Szkole problemu narkomanii, alkoholizmu. Pojedyncze osoby zwróciło uwagę na palenie papierosów przez uczniów.
- 12% ankietowanych uczniów przyznało, że ktoś bliski lub znajomy miał kontakt z substancjami psychoaktywnymi, alkoholem lub papierosami.
- Zdecydowana większość ankietowanych uczniów postrzega rodzinę jako najwyższą wartość. To właśnie do rodziców w przypadku problemów z niebezpiecznymi substancjami w pierwszej kolejności zwróciłoby się 75% ankietowanych uczniów. Większość z nich deklaruje, że darzy swoich rodziców zaufaniem i rozmawia z nimi na temat tego, co się dzieje w Szkole.
- Rodzice i uczniowie postrzegają Szkołę jako miejsce bezpieczne. Takie zdanie ma 92% uczniów i 95% rodziców. Wysoki stopień poczucia bezpieczeństwa zgłaszają także nauczyciele.
- W Szkole zdarzają się akty agresji – 12% ankietowanych uczniów przyznaje, że było ofiarą agresji lub przemocy w Szkole, o fakcie przemocy wobec swoich dzieci informuje 7% rodziców.
- Za najbardziej niebezpieczne miejsce w Szkole uczniowie uważają szatnię (35%), toaletę (16%) i okolice Szkoły. Najczęściej do zachowań agresywnych dochodzi w Szkole na przerwie (28%) oraz po lekcjach (27%). Nigdzie (48%).
- Na 114 ankietowanych uczniów 8 zgłasza, że nie ma w Szkole osoby, której mogliby zaufać i powiedzieć o swoich problemach.

- Brak ankietowanych osób, które nie lubiłyby przebywać w towarzystwie koleżanek czy kolegów.
- 4 uczniów postrzega nauczycieli jako osoby nie szanujące godności uczniów.
- Wszyscy nauczyciele reagują na przemoc uczniowską i prowadzą rozmowy wychowawcze z uczniami na temat agresji.

WYODRĘBNIENIE CZYNNIKÓW RYZYKA ORAZ CZYNNIKÓW CHRONIĄCYCH

Czynniki chroniące

Przez czynniki chroniące należy rozumieć indywidualne cechy i zachowania uczniów lub cechy środowiska społecznego i efekty ich wzajemnego oddziaływania, których występowanie wzmacnia ogólny potencjał zdrowotny ucznia i zwiększa jego odporność na działanie czynników ryzyka. Przyjmuje się, że akumulacja czynników chroniących obniża ryzyko powstawania uzależnień.

Czynniki ryzyka

Natomiast czynniki ryzyka to indywidualne cechy i zachowania uczniów, cechy środowiska społecznego i efekty ich wzajemnego oddziaływania, które wiążą się z wysokim prawdopodobieństwem wystąpienia zachowań ryzykownych stanowiących zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju, zdrowia, bezpieczeństwa lub funkcjonowania społecznego. Prawdopodobieństwo używania środków odurzających jest tym większe, im więcej jest czynników ryzyka, im bardziej są one szkodliwe oraz im dłużej trwa ich działanie.

W niniejszej analizie oparto się na czynnikach ryzyka i czynnikach chroniących wyodrębnionych przez australijskich specjalistów na zlecenie Światowej Organizacji Zdrowia (WHO). Dokonali oni przeglądu znaczących badań dotyczących tego tematu i wybrali te, czynniki, które najczęściej się powtarzały.

Do najistotniejszych czynników ryzyka związanych ze szkołą należą:

- przemoc rówieśnicza;
- odrzucenie przez rówieśników;
- słaba więź ze szkołą;
- niedostateczne kierowanie własnym zachowaniem (brak kontroli);
- destrukcyjna grupa rówieśnicza;
- niepowodzenia szkolne.

Oprócz czynników ryzyka w WHO stworzono również listę głównych czynników chroniących związanych ze szkołą, które potencjalnie wpływają na prawidłowy rozwój w obszarze zdrowia psychicznego, szczególnie u dzieci. Należą do nich:

- poczucie przynależności;
- pozytywny klimat szkoły;
- prospołecznie nastawiona grupa rówieśnicza;
- wymaganie od uczniów odpowiedzialności i udzielania sobie wzajemnej pomocy;
- okazje do przeżycia sukcesu i rozpoznawania własnych osiągnięć;
- zdecydowany brak akceptacji przez szkołę dla przemocy.

Wyodrębnione w czasie badań czynniki ryzyka zwiększające prawdopodobieństwo stosowania środków odurzających podzielono wg czterech sfer, w których się pojawiają:

1. Sfera psychologiczna:

- nadmierna nieśmiałość, wrażliwość;
- chroniczne napięcie i niepokój;
- niska samoocena;
- brak odporności na stres i problemy;
- niski poziom asertywności.

2. Sfera rodzinna:

- brak wyraźnego i konsekwentnego systemu wychowawczego;
- niskie kompetencje rodziców w postępowaniu z dziećmi (brak reguł postępowania, niekonsekwencja);
- brak rygorów i kontroli lub bardzo surowa dyscyplina, nadopiekuńczość;
- wysoki poziom konfliktów w rodzinie, niskie wsparcie ze strony rodziców;
- brak lub osłabienie więzi emocjonalnej z rodziną, złe relacje pomiędzy rodzicami i dziećmi;
- zaburzenia w pełnieniu ról ojca i matki, nieobecność ojca w domu (także psychiczna);
- tolerancja rodziców wobec używania przez dzieci alkoholu lub innych substancji odurzających;
- nadużywanie alkoholu, papierosów, narkotyków przez rodziców;
- rozwód, separacja, utrata rodziców;
- brak czytelnych granic i norm;
- przyzwolenie na uczestnictwo dziecka w sferach, do których nie jest ono przygotowane emocjonalnie.

3. Sfera społeczna:

- środowisko sąsiedzkie;
- środowisko rówieśnicze;
- dostępność substancji odurzających;
- moda na zażywanie środków odurzających.

4. Sfera szkolna:

- obecność środków odurzających w placówce;
- niski poziom wiedzy uczniów na temat środków odurzających;
- niskie kompetencje nauczycieli w zakresie rozpoznawania środków odurzających.

Mając na uwadze przytoczone powyżej badania, a także analizę przeprowadzonych ankiet, dokumentacji, rozmów itp. można wyodrębnić główne czynniki ryzyka i czynniki chroniące dotyczące naszego środowiska szkolnego.

Do czynników chroniących możemy zaliczyć:

- wysoki stopień poczucia bezpieczeństwa deklarowane przez nauczycieli, rodziców i uczniów,
- szeroka oferta zajęć pozalekcyjnych i specjalistycznych,
- otoczenie opieką dzieci w czasie pozalekcyjnym w sprawnie funkcjonującej, cenionej przez dzieci i rodziców, świetlicy szkolnej,
- wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa dzięki rozbudowanemu monitoringowi wizyjnemu,
- wsparcie ze strony specjalistów szkolnych: pedagoga, logopedy i dwóch psychologów oraz pielęgniarki szkolnej,
- większość uczniów odczuwa wsparcie i pomoc ze strony swoich rodziców/opiekunów, dla zdecydowanej większości uczniów rodzina zajmuje czołowe miejsce w ich hierarchii wartości,
- w przeważającej większości uczniowie mają dobry kontakt ze swoimi wychowawcami, dobrze czują się w Szkole i w klasie,
- duża grupa dzieci ma pozytywne nastawienie wobec Szkoły i nauki, angażuje się w życie Szkoły,
- wysokie średnie ocen w większości klas w klasyfikacji końcowej oraz wysokie oceny zachowania,
- nasi uczniowie i ich rodzice wykazują dużą wrażliwość społeczną, angażując się w organizowane w Szkole akcje charytatywne, działania wolontariatu itp.
- Szkoła zdecydowanie nie akceptuje przemocy, stara się ją wyeliminować reagując na jej przejawy, przestrzegając procedur, podejmując różnorodne działania w ramach realizowanych projektów i akcji (Biała Wstążka, Szkoła Promująca Bezpieczeństwo itp.),
- Szkoła jest zadbane, czysta, posiada korzystną lokalizację - jest odizolowana od otoczenia zielenią i ogrodzeniem,
- zdecydowana większość uczniów deklaruje udział w praktykach religijnych.

Czynniki ryzyka w naszym środowisku:

- duża grupa uczniów naszej Szkoły ma swobodny, nie kontrolowany dostęp do cyberprzestrzeni w domu rodzinnym;
- u małej grupy uczniów z naszej szkoły pojawiają się: niska motywacja do nauki, niepowodzenia szkolne, różne problemy rodzinne, niska samoocena i brak wiary we własne siły;
- istnieje bardzo mała grupa uczniów, którzy: mają problemy z regularnym uczęszczaniem do Szkoły, borykają się z alkoholizmem bądź przemocą w rodzinie, są

zaniedbani wychowawczo i opiekuńczo przez rodziców, są zaburzeni emocjonalnie, łamią szkolne normy i zasady;

- przebywanie na terenie przyszkolnym w czasie wolnym od pracy Szkoły grupy młodzieży przejawiającej zachowania ryzykowne;
- część rodziców nie przejawia zainteresowania sprawami dotyczącymi ich dzieci, w zbyt małym stopniu angażuje się w pomoc dzieciom w pokonywaniu pojawiających się trudności.

REKOMENDACJE

1. Realizacja programów profilaktyki uniwersalnej, w tym również uwzględniających tematykę związaną z uzależnieniem niestanowiącym uzależnienia od substancji psychoaktywnych (tzw. uzależnień behawioralnych), problematykę nowych środków psychoaktywnych tzw. „dopalaczy” oraz problematykę palenia tytoniu, ze szczególnym uwzględnieniem programów z Systemu rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego prowadzonego przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Ośrodek Rozwoju Edukacji.
2. Monitorowanie w Szkole ewentualnego rozpowszechniania i używania substancji psychoaktywnych przez uczniów (ankiety, obserwacja, wywiad).
3. Eliminowanie negatywnych zjawisk społecznych w Szkole (np. przemoc i agresja, używanie papierosów w okolicy Szkoły) przez reagowanie na każdy ich przejaw i konsekwentne stosowanie procedur szkolnych,
4. Realizacja programów profilaktyki selektywnej i wskazującej (w tym również programów uwzględniających problematykę nowych środków psychoaktywnych tzw. „dopalaczy”), ze szczególnym uwzględnieniem programów z Systemu rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego prowadzonego przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Ośrodek Rozwoju Edukacji.
5. Realizacja działań minimalizujących występowanie ryzykownych zachowań wśród dzieci i młodzieży oraz dorosłych poprzez kształtowanie i wzmacnianie czynników chroniących w codziennej pracy wychowawczej.
6. Promowanie abstynencji i zdrowego stylu życia, w szczególności poprzez: - realizację pozalekcyjnych zajęć sportowo-rekreacyjnych oraz kół zainteresowań, organizację kampanii edukacyjnych.
7. Rozwijanie umiejętności planowania własnego życia zawodowego i osobistego, pomaganie w wyznaczaniu kolejnych celów i motywowanie do ich zdobywania.